

Karis-Billnäs Samskola var en bra skola

Personliga minnen av **Bruno Lönnberg**, elev i KBS 1951 -59

Jag hade privilegiet att gå i Karis-Billnäs Samskola (KBS) i Karis 1951 – 1959, då jag avlade studentexamen. Unikt för en i övrigt ordinär landsortsskola var väl att vi hade tre doktorer i lärarkåren.

Rektor, docent John Gardberg var vår historielärare och samtidigt vår klasslärare i gymnasiet. Han var i allmänhet gladlynt och trippade in i klassen med ett leende över ansiktet. Han hade en otrolig kunskapsbas och han föreläste utan hjälpmedel på ett medryckande sätt, men hans röst var ganska hes. Hans lektioner var säkert en lättnad för många elever, eftersom Gardberg följde akademisk kutym och höll föreläsningar utan egentliga förhör. Ett par frågor av allmän karaktär kunde nog ställas, men det var också allt.

Någon gång kunde Kippa vara ”aggressiv”, om någon var ouppmärksam på timmen eller förde sig dåligt i korridorerna. Då kom han fram till en med det krökta pekfingret i högsta hugg ”hör du, du där...”

På tredje klassen, då jag ännu inte hade rektor som lärare, fick jag ett angeläget ärende, som innebar att jag skulle besöka rektor. Som krigsbarn i Danmark fick jag, liksom även min bror, ett 30 000 marks stipendium från Mannerheimförbundets Utskott för Barn till Danmark. Enligt brevet skulle man anhålla om pengarna och samtidigt anföra ett ändamål för summan. Som barn kunde jag inte sätta ihop ett brev av den här karaktären, men min far satt en dag och slipade på några textrader, som enligt min uppfattning blev väldigt fina: ”Härmed anhåller jag vördsammast om att...” Min mor föreslog att jag skulle utbilda mig till folkskollärare, vilket då fick duga som en motivering för att erhålla penningsumman. Själv var jag nog inte mogen för ett sådant beslut, men jag gick till rektor för att motivera mig och få hans välsignelse för våra planer. Det var spännande för en snorunge att ensam gå till rektor, och även om han på något sätt svarade undvikande, så fick jag mina pengar. De behövdes sannerligen i ett arbetarhem just efter kriget.

Prorektor, fil. doktor Gudrun Lundström var en uppskattad och mycket omtyckt lärare i tyska. Att Tyskis var en annorlunda lärare märkte man, då hon i samband med sitt femtioårskalas bjöd hela skolan på saft och pepparkakor, klassvis. Hon var en hjärtevarm människa som alltid log som en sol, men hon hade en skarp blick när det behövdes och den förde nogsam respekt med sig. Pojkar, som ibland ansåg sig behöva konsultera små papperslappar för att klara ett prov, har berättat mig att det värsta var att de visste att hon visste att de fifflade. Men hon tog dem aldrig till upprättelse, och det var den obehagliga känslan av att vara ertappad men inte avslöjad, som blev straffet.

Tyskis undervisade på ett modernt sätt, även om vi fortfarande läste glosor och sysslade mycket med att översätta från det ena till det andra språket. Men vi skrev mycket på tyska, så man erhöll en sorts rutin, som kunde vara en bra språngbräda till mera avancerade studier. Hon hade en märklig förmåga att kunna introducera nya ord, men

bara ett åt gången, genom att det togs upp i något specifikt sammanhang, ofta förknippat med humor. Men man fick nog också tala tyska; en bravur som många ville pröva på var att be om tillstånd att vässa pennan vid papperskorgen. "Darf ich den Bleistift schärfen?"

En bra lärare motiverar förstås eleverna till en solid insats. Själv skötte jag mina läxor i tyska minutiöst, och jag hade alltid nio eller tio i ämnet. Grunden blev den bästa möjliga, och jag kunde tala tyska flytande ännu under studietiden. Jag var givetvis inte den enda från KBS som kunde tyska, utan skolan var vida berömd för standarden i tyska. Som KBS:are kunde man varhelst i Svensk-Finland bemötas med: "Ja, då kan du tyska". Utan vidare Tyskis´ förtjänst.

Fil. doktor, lektor Sven Nordberg, rektor för skolan efter John Gardberg, var lärare i geografi, botanik och biologi. Han var en vänlig själ och en lärare med ett brett kunnande även utanför sina egna gebit. Så kunde han berätta om Japan under andra världskriget och hur den första atombomben fälldes över Hiroshima. Hans intressanta *ex tempore* föreläsningar bidrog nog till att vidga mina vyer om närhistorien och dess betydelse. Jag minns hur Nobbe dock kunde vara rätt irriterad på vårkanten, då eleverna var vårtrötta eller kanske bara sparade sig till majbaggarnas slutspurt. Han meddelade i god tid att man skulle ha tillräckliga och exakta kunskaper, för han hade inga fördomar mot att ge fyror. Det här upprepade han flera gånger särskilt i samband med läxorna i botanik, det var nämligen många som hade svårt med "ståndare och pistill" och "knapp och märke". Det fanns visst en ramsa som skulle underlätta memoreringen av dessa genitala ting.

Nobbe höll hög standard i undervisningen och rörde sig i gymnasiet på universitetsnivå vad gäller biologin. Han "preppade" oss för studentexamen genom att föredra olika aktuella frågor inom biologin, vilka förväntades komma upp i skrivningarna. Man fick själv anteckna de ganska omfattande svaren för senare genomläsning. Långt senare kunde jag konstatera att det gällde kunskaper och färdigheter långt utanför det som då ingick i gymnasieundervisningen.

En lärare som spelat en stor roll för mig personligen var **fil. magister Thor Portin**. Han skötte undervisningen i matematik, fysik och kemi på de högre klasserna, och särskilt i långa matematiken som på den tiden var obligatorisk för pojkarna. Porre var en krävande lärare, som till och med kunde vara "hårdhänt". Han ansåg själv att han med åren dock blivit mycket snällare. Många generationer elever fick nog höra "ni ids inte tänka". Att tänka var enligt Porre inte att låta tankarna flyga, utan att fokusera dem på något specifikt.

Portin var definitivt en skicklig lärare, som fick åtminstone mig att bli intresserad av matematik, vilket givetvis underlättade mina senare studier för diplom ingenjörsexamen. Tidstypiskt var att man ännu i gymnasiet använde logaritmtabeller för svårare räkneuppgifter med stora och komplicerade decimaltal både i täljare och nämnare. Men räknestickan gjorde sitt intåg, och jag hörde till den lilla skara som började skjuta av och an på stickan. Porre höll likaså universitetsnivå på differential- och integralkalkylerna. Så man var väl rustad, när man skulle söka in till universitetet.

Portin kunde även illustrera de fysikaliska och kemiska förloppen med enkla medel. Han demonstrerade vågrörelsen genom att i fysiksalens dörrvred fästa en lång gummislang, som han sedan svängde taktfast upp och ned. Med ökad frekvens i svängandet kunde han visa att en halv våg med en svängningspunkt eller nod i handen och en i dörrvredet, kunde transformeras till en hel våg med ytterligare en nod i mitten. Jag vill minnas att Porre på detta sätt kunde åstadkomma två noder, d.v.s. en och en halv våg, men då var han ganska röd i ansiktet av det frenetiska svängandet på slangen.

Han gjorde likaså ett experiment som visade att elektromagnetiska vågor förekommer, med vilkas hjälp han kunde tända en lampa som var helt fristående från vågkällan. Ett annat experiment, som han utfört i vattentornet, skulle demonstrera att en stor stark karl eventuellt kunde utveckla effekten av en hästkraft. Definitionsmässigt skulle det alltså enligt dynamikens grundlag innebära att en person på 75 kg springer uppför trapporna till en tio meter högre nivå på tio sekunder.

Värmetekniken blev oss inte heller främmande. Jag fick en februaridag under rasten ett hedersuppdrag av Porre. Han uppenbarade sig helt oväntat på Nabogatan, där vi uppehöll oss allt mera, och bad mig samla is i ett kärl. Isen skulle vara solid, alltså inte innehålla luft eller skräp. Jag lösgjorde is ur en stupränna så gott det gick. Den användes sedan på fysiktimmen för att demonstrera isens smältning, varvid bl.a. dess smältvärme beräknades.

Den gode Portin krävde nog en hel del av sig själv också. På Karis Manskörs sångarutfärd till Österbotten föll han i en vägarbetsgrop och bröt benet. Han blev tvungen att stanna hemma en tid, men han återvände till skolarbetet troligen innan det var tillrådligt. Men det gick bra, Porre skuttade runt på podiet på ett ben, och det gipsade höll han upp ungefär som tuppen gör. Han klarade gott och väl av att skriva på tavlan, men bullret från det ihåliga podiet, som fungerade likt en resonanslåda, var närmast öronbedövande. Han skaffade sig en moped antagligen för att underlätta sina skolfärder. Men åtminstone i början hade han svårt att koordinera gas och koppling till en jämn och fin början, så det blev faktiskt många ryckiga starter som föreföll rätt komiska i våra pojkögon.

Sten Sjöman var min klasskamrat ända från småskolan i Kila. Stena och jag umgicks ännu i mellanskolan, även utom skoltid, vilket innebar besök i hans hem i Nordiska Föreningsbankens hus på Bangatan. Hans mor **fil. magister Birgit Sjöman** var biologilärare i KBS, men hon hade också blick för små berättelser. En sådan gäller Portin i kriget, då det hände sig att fältradion gav besked om fiendearterierets skjutvärden. Portin började räkna ut projektilernas ballistiska banor och kom fram till att granaterna skulle träffa honom själv och hans kamrater. De började springa allt vad tygen höll och klarade livet tack vare Porres skicklighet i matematik. – Stenas mor tecknade också ned lustiga svar av skoleleverna; ett sådant svar jag minns är: ”Savannen är en sumpmark som lider av torka”.

Det sägs att modersmålet är viktigt för en ung människas andliga utveckling. Språket är något mera än bara ett muntligt och skriftligt uttrycksmedel, det är även en bas för

tänkandet och utvecklingen av ens personlighet. **Fil. magister, lektor Gösta Wendelin** var min lärare i svenska språket i mellanskolan. Wendelin var alltid propert klädd i kostym och slips, och han hade vattenkammat hår med en bena i mitten. Hans långa, raka näsa gav honom onekligen ett målmedvetet utseende. Då han med inlevelse läste ur Fänrik Ståls Sägner blev det darr på rösten. Att han levde sig in i sägnerna fann en förklaring i hans egna strövtåg i Karelen under kriget, vilka han berättade om.

Vi barn talade på den tiden en ren och skär Kariska, som inte riktigt föll "Wendu" i smaken. Han höll en gång en tillrättavisande lektion om ordet "skulle". Han kunde gott acceptera att man sade "sku" i tal, men det Kariska "sko" var helt förkastligt. Kariskan var egentligen ganska effektiv i sin korthet; man kunde i stället för ett omständligt "skulle du inte det" säga kort och gott "sko'it do de". Jag trodde i något skede att jag kunde skriva uppsats och uttrycka mig någorlunda. Men så var tydligen inte fallet, för Wendu hade anledning att korrigera innehåll och framförallt text. En mera uppmuntrande attityd hade förstås minskat rädslan för felaktigheter i texten och säkert underlättat arbetet att hitta på ett bra innehåll för essän.

Jag skrev en gång en uppsats om ett vinteräventyr, som jag själv, Björn Lindholm och Ralf Westerlund upplevde på sportis en snörik vinterdag. Våra lekar förblev ingalunda vanliga, lugna lekar, utan något extraordinärt skulle förstås göras. Vi klättrade upp på BK-paviljongens tak och hoppade ned i den ymniga snön, vilket troligen var ofarligt med ett fritt fall på bara ett par meter. Sedan skulle man samtidigt hoppa långt. Ralfen gjorde ett jätteskutt och försvann helt oväntat i snömassorna, medan jag och Björn efter en stunds förskräckelse kom oss för att klättra ner från taket och inleda räddningen. Vi grävde undan snön med bara händerna det bästa vi kunde, och efter en stund kunde vi se Ralfens handskar. Stunden verkade mera som en evighet. Vi grep tag i hans händer och började dra upp honom för brinnkära livet, det var långsamt och vi var förfärade över att eventuellt missa honom. Ja, vi bad till Gud med tårar i ögonen. Äntligen lyckades vi få upp Ralfen så mycket att ansiktet blev synligt. Han stönade med en frånvarande, låg röst: dra, dra...

Vad hade hänt om Ralfen inte hoppat med händerna över huvudet? Jag vågar inte tänka tanken till slut. Det nygrävda diket, säkert två meter djupt, hade fyllts med lätt yrsnö så att man inte kunde varsebli dess existens. Den dagens lekar slutade här, men jag berättade nog aldrig om händelsen där hemma. – Wendus kritik var hård, men förhoppningsvis lärorik.

Fil. magister, lektor Birgit Eriksson undervisade min klass i svenska under gymnasietiden. Hon var en småvuxen kvinna som gick runt på podiet i sina tjockbottnade s.k. fläskskor, medan hon talade med blicken i taket eller i en diktbok, ur vilken hon läste högt. Visst var hon humoristisk i sina bästa stunder, men kunde även vara ganska frän, om någon elev inte hängde med.

Jag hade haft svårt med satsanalys det första året i mellanskolan, så jag fick en fyra som vitsord, men blev inte kvarhållen på klassen, och inte heller fanns det någon anteckning i betyget att jag skulle bli villkorligt uppflyttad. Det skulle ju ha inneburit att man läste

under sommaren och gick till ett förhör för att visa att man var mogen för följande klass. Jag visste inte riktigt vad jag skulle göra. Hur som helst så ordnades det så att grannens Bjarne Lindholm gav mig några lektioner för säkerhets skull. Han gick då på sjätte klassen, d.v.s. första klassen i gymnasiet, och var alltså betydligt äldre.

Det roliga i kråksången var att jag trots alla personliga svårigheter i satsanalys blev inkallad till "Svenskis" då hon var min lärare. Hon ville att jag skulle ge privatlektioner åt Göran Dahlkvist från Tempelgatan, just i satsanalys, där man bestämmer subjekt, predikat, objekt, adverb o.s.v. i en sats. Tydligt visste hon om mina tidigare svårigheter i ämnet, så hon framförde i skrattande vänlig ton och i positiv anda att jag skulle agera sommarlärare, men samtidigt med en pondus som bara hon kunde utstråla. Jag var skeptisk i mitt stilla sinne, men som ung gymnasist hade jag nog ingen förmåga att parlamentera, så det blev som hon sagt. Sedan satt Göran och jag några vackra sommarsöndagar i Gula paviljongen. Fönstren stod öppna i kammaren och de ljusa sommargardinerna fladdrade sakta för den ljumma brisen. Stämningen var ganska säregen, för att inte säga lyrisk, men samtidigt kändes det motbjudande att sitta med skoluppgifter mitt i sommaren.

Göran analyserade satser som tagits ur tidningen Västra Nyland, och jag gjorde mitt bästa för att hjälpa honom och förklara varför det skulle vara som det skulle. Vi tränade upp en viss rutin i analyserandet med påföljd att han klarade sitt villkorsprov med glans. Han fick åtta eller nio och var därmed klar att flyttas upp till följande klass. Göran var en engagerad elev och seriös i sitt arbete, så det goda resultatet faller nog på honom själv. Svenskis var säkert nöjd med slutresultatet.

Teol. kandidat, lektor Harry Lundström var vår lärare i religion. Han var en engagerad lärare, som hela lektionen höll läroboken i handen för omedelbar konsultation. De förklaringar han framförde var relevanta och intressanta, ofta kryddade med en fin humor. Rellis väckte uppmärksamhet genom att han gick utmed väggen, gärna med ryggen vänd mot väggen. I trappan kunde han sålunda med handen i midjehöjd liksom ploga sig fram mellan eleverna och väggen. Han kom in i klassen med fart och med ett vänligt leende över hela ansiktet. Han var en vänlig och saklig lärare.

Som religionslärare föll det ofta på Lundströms lott att hålla morgonbönen i gymnastiksalen. Han läste då ett stycke ur bibeln eller en andaktsbok och sedan sjöngs en psalmvers, varvid rektor eller någon sällsynt gång en elev ackompanjerade på skolans flygel.

Gymnastiklärarinnan Gudrun Lundin var flickornas gymnastiklärare och undervisade dem i hälsolära. Luntscha tog likaså hand om diverse små uppdrag. Sålunda höll hon en särskild veckotimme i dagboksskrivning, då jag gick på andra klassen i mellanskolan. Hon var väldigt positivt inställd till våra förehavanden, och hennes uppmaningar flödade av empati. Ibland upplevde man det som att hon satte texterna i vår "penna", så att man skrev ner saker och ting just på hennes sätt. Mitt tydligaste minne av henne kommer från en helt annan situation.

Många år senare, då jag och många andra vuxit till sig, så att man var mogen att delta i elevkonventen, blev vi undervisade i dansens hemligheter. Det var inte fråga om vilken dans som helst, utan foxtrot. Några pojkar och jag, som ännu inte kunde dansa, hade kommit till Luntschas lilla kurs. Efter en kort teoriundervisning, som gick ut på att man skulle ta två steg med ena foten och ett med den andra foten, tog vi varandra i hand och gick över golvet i ett led. Luntscha räknade stegen med överdriven tydlighet och stegade vidare i samma stil. Vi pojkar, som gick på vardera sidan om henne, följde efter enligt bästa förmåga. "Ett, två och tre" lät det, och efter en stunds stegning av och an över gymnastiksalens golv, var vi klara för dans på någon klassfest.

För min del blev dansen ett enda tyst stegräknande för en lång tid framöver. Först senare när dansstegen blivit automatiska var det möjligt att också samtala med partnern.